
O BEATA SOLITUDO, O SOLA BEATITUDO¹

HET SOLITAIRE LEVEN VAN SINT BRUNO

EN DE KARTUIZERS

6 oktober 1101: de *dies natalis* van Bruno van Keulen (° ca. 1030), stichter van de kartuizerorde, in de ermitage van Santa Maria della Torre in Calabrië. Wie is deze middeleeuwse heilige? En wie zijn de kartuizers? Velen kennen beiden immers alleen bij naam of denken spontaan aan de befaamde *Chartreuselijkeur*, zoals men bij het woord *trappist* eerder denkt aan het bier dan aan de monnik. Wie het leven van sint Bruno een beetje kent, vraagt zich wellicht af wat een voornaam en intellectueel man als Bruno, professor en kanunnik in Reims, bezielde om een veelbelovende en welstellende kerkelijke carrière op te geven en zich met enkele volgelingen als kluizenaar terug te trekken in het woeste en barre hooggebergte van het Chartreuse-massief bij Grenoble. Wat (of wie) zochten deze mensen in die ‘godverlaten’ woestenij? Wat is de zin van zulk een (letterlijk) verborgen leven, geheel afgescheiden van de wereld en levenslang opgesloten in een quasi oninneembare burcht van eenzaamheid en stilte? Het zijn maar enkele van de zovele vragen die mensen zich stellen inzake het monastieke leven.

Wie ooit het moederklooster van de Grande Chartreuse bezocht, stond zeker verbaasd over het grote aantal toeristen en niet minder over de nieuwsgierige blikken die hopeloos via deurspleten en bestofte raampjes een glimpje proberen op te vangen van die mysterieuze ommuurde wereld. Sommige gezichten verraden als vanzelf hun scepsis, hun sarcastisch misprijzen of hun lichtzinnig (voor)oordeel: vreemd, nutteloos en vooral anachronistisch. Anderen daarentegen getuigen van bewondering, eerbied en zelfs genegenheid voor deze stille godzoekers die – zoals het plaket naast de poort van de Grande Chartreuse zelf verwoordt² – bidden en offeren voor de wereld.

Vandaag, negen eeuwen na de dood van sint Bruno, tracht een 500-tal mannen en vrouwen, verspreid over 26 kloosters, het ideaal van deze monnik-kluizenaar in al zijn authenticiteit en diepte na te volgen en te

¹ Vers uit het gedicht *Encomium solitudinis* (1566) van de Nederlandse priester-dichter Cornelius Musius Deplhius (1500-1572).

² De tekst op het plaket luidt: ‘Les moines, qui ont consacrés leur vie à Dieu, vous remercient de respecter leur solitude dans laquelle ils prient et s’offrent en silence pour vous’.

bewaren³. Deze merkwaardige levenswijze van eenzaamheid, terugtrekking uit de wereld, gebed en vasten blijkt ook in de ééneentwintigste eeuw nog (jonge) mensen aan te trekken en te bezielen. Het hele mediaspektakel rond de bouw van het klooster van de monialen van Bethlehem in het Limburgse Opgrimbie getuigt uiteindelijk van het feit dat het charisma van Bruno nog lang niet is uitgedoofd⁴. Ook het jaarlijkse *kartuizercongres*, dat in oktober 2001 plaats vond in de voormalige kartuis Sint-Jansberg in Zelem bij Diest (1328-1796), lokt steeds een groep specialisten (historici, theologen, archeologen, enz.) en geïnteresseerden die dieper willen indringen in de geschiedenis en de spiritualiteit van de orde⁵.

In dit artikel willen we een bescheiden historisch overzicht geven van het ontstaan van de kartuizerorde, van haar spirituele fundamenten en de concrete dagelijkse beleving daarvan. Uiteraard zijn vooral de ‘geestelijke zonen en dochters’ van sint Bruno de bevoorrechte getuigen wat betreft de uiteindelijke motivatie of de diepste bewogenheid van een roeping tot een solitair en contemplatief leven. Dit is echter een (bijna) onmogelijk opzet. Daarom willen wij hier een – zij het dan indirect – ‘gesprek’ aangaan met de twee historische figuren die aan de grondslag van de kartuizerorde liggen: sint Bruno zelf en Guigo I (1083-1136), de vijfde prior van de Grande Chartreuse en auteur van de *Consuetudines Cartusiae* of het gewoonte-boek van de kartuizers.

I. SINT BRUNO EN DE STICHTING VAN DE KARTUIZERORDE

Magister Bruno

Bruno van Keulen deed als jonge aristocratische clericus zijn studies aan de kathedraalschool van Reims⁶. De briljante student behaalde er de titels van magister in de filosofie en de theologie. Als directeur en docent exegese aan hetzelfde instituut (ca. 1055-1056) verwierf hij gedurende meer dan twintig jaar in heel Europa een enorme faam qua eruditie. Tijdens zijn hele intellectuele loopbaan was Bruno als kanunnik lid van het domkapittel van Reims. Het gemeenschapsleven van deze seculiere geestelijken beperkte zich echter tot het samenleven in een soort kloostergebouw – sommigen woonden ook alleen in de stad – en het zingen van de officies in de kathedraal.

Vanaf 1076 kwam een deel van het kapittel van Reims, waaronder Bruno zelf, in conflict met de nieuwe aartsbisschop Manassès de Gournay. Deze prelaat had zijn ambt bekomen door simonie⁷ (ca. 1068) en leefde van afpersing en bedrog. In de ogen van de kanunniken was hij dan ook een schandvlek voor de Franse Kerk. Bruno en zijn collega’s beschuldigden Manassès bij de Roomse overheid openlijk van onbekwaamheid. De metropoliet was woedend en liet hun huizen plunderen en verkocht hun prebenden⁸ en goederen.

In de geest van de Gregoriaanse hervorming zond paus Gregorius VII (1073-1085) zijn legaat en tevens rechterhand Hugo de Die (1040-1060) naar Frankrijk om een aantal locale concilies en synodes voor te zitten. De paus wou door deze vergaderingen alle simonistische en onwaardige bisschoppen ertoe dwingen zich te verbeteren of zoniet hen te suspenderen. Op het concilie van Autun (1077) kloeg Bruno de misbruiken van Manassès aan. De Reimse prelaat werd uiteindelijk in 1080 afgezet en de kanunniken kozen op vraag van paus Gregorius VII een nieuwe aartsbisschop. Hun voorkeur ging uit naar Bruno⁹.

Bruno de kluizenaar

Het heftige conflict met aartsbisschop Manassès verplichtte Bruno circa 1076 de stad te ontvluchten. Samen met twee andere clerici, Raoul le Verd († 1124), kanunnik in Reims en de latere metropoliet van dit diocees (1106), en Fulcius le Borgne, subdiaken in Meaux, leefde hij een aantal jaren als banneling bij een vriend in de buurt van Reims. Ver weg van alle bezigheden en verplichtingen had het drietal tijd om te reflecteren en diepe gesprekken te voeren. Zo namen zij op een bepaald moment¹⁰, ergens in een tuin, de gezamenlijke beslissing om als monnik de wereld te verlaten en zich voortaan nog slechts op 'het eeuwige' te richten. In zijn brief aan Raoul le Verd beschreef Bruno zelf deze gebeurtenis: 'Herinner je je nog, beminde vriend, de dag waarop we samen met Fulcius le Borgne in de kleine tuin waren die grensde aan het huis van Adam waar ik toen logeerde? Het staat me voor dat we op een bepaald moment gepraat hebben over de valse bekoringen, de vergankelijke rijkdommen van de wereld en de vreugden van de eeuwige heerlijkheid. Toen, brandend van de goddelijke liefde,

³ Cf. de boodschap van paus Johannes Paulus II aan de prior en de leden van de kartuizerorde ter gelegenheid van het negende eeuwfeest van de dood van sint Bruno (14 mei 2001).⁴ Cf. P. Vande Vyvere, *Opgrimbie... anders. Het leven van de monialen van Bethlehem*, in: *Kerk en Leven*, 17 februari 1999, p. 20.

⁵ Cf. syllabus *Magister Bruno. Negen eeuwen uitstraling van de kartuizerorde* uitgegeven door de vzw Vrienden van het Sint-Jansbergklooster ter gelegenheid van het internationaal congres in Zelem (1-3 oktober 2001).

⁶ Waarschijnlijk behoorde Bruno tot de aristocratische familie Hartenfaust uit Keulen. Verder is over zijn jeugd eigenlijk niets geweten. Zijn bijnaam *Gallicanus* verraadt echter dat hij zijn leven niet meteen in Duitsland heeft uitgebouwd. Ook over het feit of Bruno priester was bestaat geen historische zekerheid. Cf. UN Chartreux, *Maître Bruno, père des chartreux* (Analecta Cartusiana 115), 1990, p. 1-2; 20-23.

⁷ Handel in geestelijke goederen of ambten.

⁸ Geestelijke titel waaraan een inkomen was verbonden.

⁹ S. Bruno – Guiges – S. Anhelme, *Lettres des premiers chartreux* (Sources Chrétiennes 88), 1962, p. 10; UN Chartreux, *La Grande Chartreuse par un chartreux*, 1990, p. 32-39.

¹⁰ De precieze datum is onbekend. Als uiterste data stelt men 1077 en 1081; ID., *Maître Bruno, père des chartreux*, p. 44.

hebben wij beloofd, hebben wij de gelofte gedaan en beslist om zonder uitstel de vluchtige schaduwen van de tijd te verlaten om ons te richten op de eeuwige werkelijkheden en om het monastieke habijt te ontvangen'¹¹. De drie vrienden zouden hun belofte inderdaad gestand hebben gedaan indien Fulcius niet naar Rome had moeten vertrekken. Het lange wachten op diens terugkeer bluste het innerlijke vuur bij Raoul. Hun droom werd daardoor nooit gerealiseerd¹².

Toen Bruno wellicht in 1083 naar Reims terugkeerde, vernam hij dat hij gekozen was als opvolger van aartsbisschop Manassès. Nog steeds verlangend naar een zuiver contemplatief leven, begreep hij dat het moment was aangebroken om de wereld definitief te verlaten en zich als kluizenaar terug te trekken. Hij deelde daarom zijn bezittingen uit aan de armen en verliet de stad, op zoek naar een geschikte plaats voor een solitair leven. Samen met 2 volgelingen, de clerici Petrus Fransiscus de Béthune, die de derde prior zou worden van de Grande Chartreuse (1100-1101), en Lambertus de Bourgogne († 1124), die later kartaizer zou worden in Calabrië, vestigde Bruno zich in de bossen van Sèche-Fontaine, op een tiental kilometer van de benedictijnerabdij van Molesmes (Champagne). Abt Robertus († 1111), de latere stichter van Cîteaux, stelde de eremieten een domein ter beschikking om hun project te realiseren. Na enige tijd besloten Petrus en Lambertus echter om als cenobieten te gaan leven en zij bouwden daartoe een eigen kerk en klooster. Bruno zelf woonde in een hutje niet ver van hen. Maar meer en meer voelde hij zich in zijn ideaal van eenzaamheid en stilte verstoord en bedreigd door de vele nieuwsgierige blikken. Hij kwam tot de overtuiging dat een kluizenaar zijn roeping alleen op een desolate en schrikbarende plek werkelijk kan beleven. De geschikte plaats leek hem dan ook het hooggebergte. Bruno verliet daarom Molesmes en trok in de richting van de Alpen.

Bruno de kartaizer

Begin 1084 arriveerde Bruno samen met zes gezellen in Grenoble. Vier van zijn makkers waren clerici: de Toscaan Landuinus († 1100), die later de opvolger van Bruno in de Grande Chartreuse zou worden, de priester Hugo de Chapelain, Etienne de Bourg en Etienne de Die, beiden kanunnik van Sint-Rufinus in Avignon. De twee anderen waren leken: André en Guérin genaamd¹³. Op zoek naar een gedroomde plaats voor het solitaire leven, klopte het zevental aan bij bisschop Hugo van Grenoble, oud-student van Bruno in Reims. Guigo I de Saint-Romain (1083-1136), de vijfde prior van de Grande Chartreuse, verhaalde deze gebeurtenis als volgt in zijn biografie van sint Hugo: 'Ze arriveerden, doordrongen van hoop en aangetrokken door het zachte parfum van het heilige leven van de bisschop. Deze ontving hen met vreugde en zelfs met respect, discussieerde met hen en bevestigde

hun verlangens. Onder leiding van zijn raadgevingen, zijn hulp en zijn gezelschap trokken ze naar de woestijn van Chartreuse en begonnen er te bouwen¹⁴. Zo is in juni 1084 het prille kartuizerleven begonnen in de hoge bergen van het Chartreuse-massief bij Grenoble. De natuur was er woest, ruw en onherbergzaam. Een smalle kloof tussen de steile rotsen vormde de enige toegang tot de woestijnen van reusachtige wouden, gevaarlijke ravijnen en wilde watervallen. De helft van het jaar bedekten een dikke sneeuwlaag en grijze mistwolken de bergflanken. Eindelijk vond Bruno het ideale 'paradijs' voor een leven van eenzaamheid, stilte, gebed en boete¹⁵.

Op een hoogte van 1195 meter bouwden Bruno en zijn volgelingen een primitief klooster in de nabijheid van een bron. Elke kluisenaar bezat er zijn eigen houten hutje. Een overdekte galerij verbond de cellen met de stenen kerk, waar de monniken zich verzamelden voor het zingen van de metten en de vespers. De rest van de dag baden, werkten, studeerden, aten, kortom leefden zij in volstrekte eenzaamheid, elk in zijn eigen kluis.

Een driehonderd meter lager woonden de lekenbroeders (*conversi*) in een apart gebouw (*maison inférieure* of *maison en bas*). Voor hen waren er een eigen kapel en keuken, alsook eigen cellen en ateliers voorzien. De lekenbroeders stonden in voor alle materiële aangelegenheden van het klooster zoals de administratie, het ontginnen van gronden, het ontvangen van bedelaars, enz. Door hun afzonderlijke behuizing vormden zij als het ware een bescherming van de orde en de rust in het *maison en haut*¹⁶.

Om de eenzaamheid van de nieuwe communiteit juridisch te garanderen, schonk bisschop Hugo van Grenoble in de diocesane synode van 1086 een domein van 1700 hectare¹⁷ aan Bruno en zijn confraters. Binnen de grenzen van dit territorium bezaten de kartuizers – en zij alleen – alle

¹¹ Eigen vertaling van *Ibid.*, p. 113.

¹² Men weet niet precies wat Fulcius in Rome is gaan zoeken. Is hij Manassès gaan aanklagen bij de Heilige Stoel of is hij één van zijn nieuwe literaire werken gaan voorstellen? Cf. *Ibid.*, p. 44.

¹³ Petrus de Béthune en Lambertus de Bourgogne volgden Bruno niet onmiddellijk naar Chartreuse. Zij sloten zich pas later bij de kartuizers aan. Waarschijnlijk hebben verschillende van Bruno's volgelingen zich gewoon onderweg bij hem aangesloten. Cf. G. Le Bras, *Les ordres religieux. La vie et l'art*, 1979, p. 571.

¹⁴ Eigen vertaling van: Guiges Le Chartreux, *Vie de Saint Hugues. Evêque de Grenoble. L'ami des moines* (Analecta Cartusiana 112:3), 1986, p. 77.

¹⁵ M. Laporte, *Aux sources de la vie cartusienne*, dl, II, *Traits fondamentaux de la Chartreuse*, onuitgegeven werk van een kartuizermonnik, 1960-1965, p. 502.

¹⁶ Het leven van de eerste kartuizers in het Chartreuse-massief werd beschreven door twee ooggetuigen: Guibert de Nogent (1053-ca.1124), abt van Nogent-sous-Coucy (Champagne), en Petrus Venerabilis (ca. 1118-1156), abt van Cluny.

¹⁷ Latere schenkingen zullen het domein van de Grande Chartreuse nog vergroten. Cf. UN CHAR-TREUX, *La Grande Chartreuse par un chartreux*, p. 73.

rechten. Elke indringer werd geëxcommuniceerd. Toch bleken deze strenge maatregelen niet voldoende. Rond 1103 liet de bisschop aan de toegangsbrug van het gebied een wachthuisje bouwen. Voortaan werden gewapende mannen, vrouwen, zondaars, jagers en herders tegengehouden¹⁸.

Het barre klimaat en het schrale milieu van het hooggebergte maakten het leven van de monniken uiterst streng en armoedig. Een akker in de rotsen bracht wat fruit, groenten en graan op, maar nooit genoeg om de hele winter door te komen. Een kudde vee en kippen zorgden voor zuivelproducten, wol en perkament¹⁹. In de berggriviertjes werd vis gevangen. Begrijpelijk dat het vegetarisch menu van de kartuizers heel sober was. Het spreekt vanzelf dat een gemeenschap met zulk een rigoureuze levenswijze en in zulke omstandigheden niet te talrijk kon zijn²⁰. Guigo I voorzag daarom een numerus clausus in zijn *Consuetudines Cartusiae*: maximum dertien monniken en zestien lekenbroeders²¹.

Bruno koos voor zijn monniken een wit habijt, dat leek op de kledij van de arme boeren en bergbewoners uit de streek. Twee brede banden aan de heupen verbonden het voorste en achterste deel van de scapulier. Elke pij was voorzien van een grote kap en een riem om het middel. De broeders droegen gelijkaardige kleding.

In 1090 riep paus Urbanus II (1088-1099) zijn oude Reimse leermeester Bruno naar Rome om hem als raadgever bij te staan in het bestuur van de Kerk. Urbanus II, voormalig monnik van Cluny, was een voorvechter van de Gregoriaanse hervorming. Hij wou een definitief einde maken aan de investituur, de simonie en het concubinaat van clerici. Zijn pontificaat werd voortdurend overschaduwed door het conflict met de Duitse keizer Hendrik IV en tegenpaus Clemens III (1080-1100). Reeds in het jaar van zijn verkiezing (1088) moest paus Urbanus II de keizerlijke troepen ontvluchten en zich terugtrekken op een eiland in de Tiber²².

Gehoorzaam als Bruno was, gaf hij onmiddellijk gehoor aan de oproep van de paus en vertrok naar Rome. Zonder het spiritueel voorbeeld van hun meester verloren de eerste kartuizers echter de moed. Ze verspreidden zich en de Grande Chartreuse bleef verweesd achter. Toch keerden de monniken na enkele maanden terug en namen het solitaire leven weer op. Landuinus werd prior van de ermitage.

Wanneer Bruno in Rome was aangekomen, moest hij samen met paus Urbanus II vluchten naar Mileto (Calabrië), omdat keizer Hendrik IV en tegenpaus Clemens III de stad bezetten. Van Bruno's werk in de Romeinse curie bleef geen enkel spoor meer over.

Het verblijf in de hoge kerkelijke kringen maakte Bruno zeer onrustig. Zijn enige verlangen bleef immers de zoektocht naar God in de eenzaamheid en de contemplatie. Meerdere malen vroeg hij paus Urbanus II om te mogen terugkeren naar de Grande Chartreuse. Maar de paus had andere

plannen: Bruno zou de geknipte man zijn om de vacante aartsbisschoppelijke zetel van Reggio (Calabrië) te bekleden. Hij weigerde echter en smeekte de paus uitdrukkelijk om het kluzenaarsleven weer te mogen opnemen; deze keer met succes.

Graaf Roger († 1101), vorst van Calabrië en Sicilië, schonk Bruno in 1091 een domein in het bisdom Squillace om een nieuw kartuizerklooster op te richten. Op een hoogte van 850 meter, midden de rijk beboste heuvels, werd Santa Maria della Torre, ook Serra San Bruno genaamd, gesticht²³. Bruno schreef in de brief aan zijn vriend Raoul le Verd: 'Ik ben in Calabrië (...). Ik woon in een woestijn, ver verwijderd van de mensen. Hoe kan ik de charme, de gezonde en gematigde lucht precies schetsen; of ook nog de weidse en mooie vlakte die zich uitstrekt tussen de bergen, met zijn groenige landen en zijn weiden versierd met bloemen? Hoe kan ik het uitzicht van de heuvelen beschrijven die zich langs alle kanten zacht oprichten, het geheim van de schaduwrijke valleien waar rivieren, stromen en bronnen naar willekeur ontspringen? Het mankeert noch aan besproeide tuinen, noch aan boomgaarden of veelkleurige bomen'²⁴.

Helaas bezat Santa Maria della Torre niet hetzelfde isolement en dezelfde natuurlijke gestrengheid als de Grande Chartreuse. Niet alleen was het klimaat veel zachter, ook de genereuze schenkingen van graaf Roger impliceerden een ernstige bedreiging van de eenzaamheid en de armoede. Zo werd bijvoorbeeld een heel dorp, inclusief de horige bewoners, geïncorporeerd in het klooster. Hoe dan ook, de laatste tien jaren van zijn leven heeft Bruno kunnen doorbrengen in de geest van de Chartreuse. Totaal uitgeput stierf hij op zondag 6 oktober 1101. De traditie wil dat Bruno net voor zijn dood een sterk trinitair credo aan zijn discipelen heeft doorgegeven²⁵. Hij werd in 1514 door paus Leo X (1513-1521) heilig verklaard.

¹⁸ *Ibid.*, p. 59; 72-73; 75.

¹⁹ Het perkament was bestemd voor het kopiëren van boeken (zie verder).

²⁰ M. Laporte, *o.c.*, 532-534; UN CHARTREUX, *o.c.*, p. 75-76.

²¹ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *Coutumes de Chartreuse* (Sources Chrétiennes, 313), 1984, p. 285, nr. 78.

²² J. Leclercq – J. Vandenbroucke – L. Bouyer, *La spiritualité du Moyen Age*, dl. 2, 1961, p. 191.

²³ Men weet niet goed waarom Bruno nooit is teruggekeerd naar de Grande Chartreuse. Wou paus Urbanus II hem per se in Italië houden? Of is hij in Calabrië gebleven omwille van zijn vriendschap met graaf Roger en diens tegemoetkomingen? Cf. UN CHARTREUX, *o.c.*, p. 98.

²⁴ Eigen vertaling van *Ibid.*, p. 111-112.

²⁵ De tekst van het credo van Bruno: cf. *Ibid.*, p. 176-177.

II. DE REGEL VAN DE KARTUIZERORDE

De originaliteit van Bruno: het fundament van de kartuizerregel

Bruno de kartuizer was zeker geen unicum in zijn tijd. De elfde en twaalfde eeuw waren immers een bloeiperiode van het monastieke ideaal: de abdij van Cluny bijvoorbeeld was nog in volle expansie en ook van de cisterciënsers ging een grote uitstraling uit. Het kluzenaarschap kende evenzeer een sterke aantrekkingskracht, vooral in de eerste helft van de twaalfde eeuw. Het solitaire leven werd beschouwd als een vorm van spirituele volmaaktheid: in de totale eenzaamheid kon men zich geheel en onverstoord toelagen op de contemplatie van God. In het middeleeuwse West-Europa werden honderdtallen pogingen van eremitisch leven ondernomen. Het merendeel van deze kluzenaars trok zich alleen terug in de bossen. Anderen woonden in de nabijheid van een klooster of zwierven predikend rond (de zogenaamde *gyrovagen*). Sommigen lieten zich zelfs opsluiten of inmetselen. Bij vele van deze ondernemingen deed zich na verloop van tijd hetzelfde probleem voor: het aantal volgelingen werd te talrijk zodat de noodzaak van een regel zich opdroeg. De meeste eremieten keerden daarom terug naar de cenobitische kloosterregel met de klemtoon op gemeenschapsleven en koorgebed. Men sloot zich aan bij de benedictijnen, de cisterciënsers of een communautiteit van reguliere kanunniken.

De originaliteit van Bruno bestond erin dat hij een *modus vivendi* ontwikkelde voor een gemeenschap van kluzenaars, met een perfect evenwicht tussen het cenobitische en het anachoretische²⁶ monnikendom. De communautiteit vormde als het ware een beschermend kader om de roeping van de eremiet te beveiligen en te ordenen. Een minimale vorm van gemeenschapsleven verminderde het gevaar van ontmoediging of overmoed. Zo werd Bruno de grondlegger van de kartuizerorde, hoewel hij niet de bedoeling had een nieuwe monastieke orde te stichten²⁷. Bij zijn dood liet hij ook geen geschreven regel na. Zijn voorbeeld en onderrichtingen fungeerden immers als een 'levende regel'. Wat Bruno samen met zijn gezellen in de Grande Chartreuse verwezenlijkte, heeft hij identiek overgenomen in Santa Maria della Torre. Getrouwvol hebben zijn volgelingen de bepalingen van hun meester nageleefd en doorgegeven aan hun opvolgers. Een dertigtal jaren later (tussen 1121 en 1128) schreef prior Guigo I de gewoontes van deze pioniers neer in de *Consuetudines Cartusiae*. De oorspronkelijke 'auteur' van de kartuizergebruiken was in feite Bruno zelf²⁸.

De vraag wordt gesteld of Bruno zich bij de uitbouw van de Chartreuse geïnspireerd heeft op bepaalde auteurs of bestaande kloosterregels. In de proloog van de *Consuetudines Cartusiae* verwees Guigo I duidelijk naar de brieven van de Latijnse kerkvader Hiëronymus (ca.347-ca.420) en de regel van Benedictus van Nursia (ca.480-547)²⁹. Gezien zijn theologische oplei-

ding en zijn ervaringen in de benedictijnerabdij van Molesmes, kende Bruno beide heiligen en hun geschriften. Verder zou hij zich ook gebaseerd hebben op de regel van Petrus Damianus (1007-1072), prior van het camaldulenser klooster in Fonte-Avellane, en de heilige Rudolphus (1034-1063), de vierde overste van Camaldoli³⁰.

We mogen concluderen dat het voor Bruno onmogelijk was om welke bestaande regel dan ook zomaar te transponeren op het kartuizerleven. De harmonieuze mengeling van het anachoretische en het cenobitische monnikendom was iets heel nieuw. Elke praktijk die Bruno ontleende aan Hiëronymus, Benedictus, Damianus of anderen, werd grondig aangepast aan de eisen van de kluzenaarsroeping. Het gebrek aan historische documenten maakt dat er geen betrouwbaar uitsluitsel kan gegeven worden over de precieze bronnen van Bruno³¹.

Guigo I en het gewoonteboek van de kartuizers

Guigo I werd in 1083 geboren op het kasteel van Saint-Romain-du-Val-Mordane nabij de Franse stad Valence (Ardèche). Over zijn jeugd en zijn studies is nagenoeg niets geweten. In 1106 trad hij in de Grande Chartreuse in. Drie jaar later werd hij reeds tot prior gekozen; hij was amper zesentwintig jaar oud. Onder zijn leiding groeide het klooster uit tot moederhuis van de kartuizers. Met de hulp van bisschop Hugo van Grenoble werden vijf nieuwe kartuizen gesticht: Portes (Isère) in 1115 en Les Ecouges (Isère), Durbon (Hautes-Alpes), la Sylve-Bénite (Isère) en Meyrat (Ain) in 1116. Na Hugo's dood werden nog twee kloosters opgericht: Arvières (Ain) in 1132 en Mont-Dieu (Ardennes) in 1136.

In 1132 werden de oorspronkelijke nederzettingen van de kartuizers totaal verwoest door een lawine. Slechts één kluis bleef gespaard. Zeven monniken stierven onder de massa sneeuw, ijs en rotsblokken. Guigo I besloot om lager in de vallei, op een hoogte van 910-980 meter, een nieuw klooster te bouwen. Hij liet ook het *maison en bas* geheel renoveren en een

²⁶ Het anachoretische monnikendom legde de klemtoon op de eenzaamheid.

²⁷ Sinds een brief van paus Urbanus II in 1091 werd Bruno officieel beschouwd als de stichter van een nieuw religieus instituut. Cf. Y. GOURDEL, *Chartreux*, in *Dictionnaire de Spiritualité* 2 (1953) kol. 712.

²⁸ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 30; 88-92; UN CHARTEUX, *o.c.*, p. 198-199; M. ZADNIKER, *Die Kartäuser. Orden der schweigenden Mönche*, 1983, p. 15.

²⁹ Cf. GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 157.

³⁰ G. LE BRAS, *o.c.*, p. 574-575; UN CHARTREUX, *o.c.*, p. 61; 78-81.

³¹ H.J. ROTH, *Sind die Kartäuser Benediktiner?*, in *Erbe und Auftrag* 50 (1974), p. 54-57.

stenen aquaduct aanleggen³². De laatste jaren van zijn leven was Guigo I ernstig ziek. Hij overleed op 27 juli 1136³³.

Zoals we reeds vermeldden heeft Guigo I in de jaren 1121 tot 1128 de gebruiken van de eerste kartuizers zorgvuldig neergeschreven in de *Consuetudines Cartusiae*. Omdat er tijdens Guigo's prioraat nog twee van Bruno's eerste gezellen in leven waren, namelijk Hugo de Chapelain en Etienne de Die, mogen we aannemen dat dit gewoonteboek in grote lijnen een getrouwe weergave is van de oorspronkelijke levenswijze in de Grande Chartreuse. Toch heeft hij ook enkele veranderingen in zijn werk ingevoerd. Hij had hiermee geenszins de bedoeling om de prille kartuizertraditie geweld aan te doen, maar hij wou door zijn ervaringen als prior vermijden dat bepaalde problemen of incidenten zich zouden herhalen. De voornaamste wijzigingen betroffen de economische organisatie van het klooster, namelijk de beperking van het gemeenschappelijk bezit, de numerus clausus, de radicalisering van het stilzwijgen, de verhoging van de minimumleeftijd van kandidaten, het verbod voor de prior om de grenzen van het domein te verlaten en de versobering van de kledij, het voedsel, de liturgie en de versieringen in de kerk³⁴.

De *Consuetudines Cartusiae* zijn geschreven op de uitdrukkelijke vraag van enkele priors, meer bepaald Bernardus van Portes († 1153), Humbert van Saint-Sulpice en Milo van Meyrat. Zij wensten dat de observantie van hun kloosters identiek zou zijn aan die van de Grande Chartreuse. Ook bisschop Hugo van Grenoble drong er bij Guigo I op aan om de gebruiken van de kartuizers definitief op schrift te stellen. In dit gewoonteboek slaagde Guigo I erin om een evenwichtige synthese tot stand te brengen tussen de werkelijke ziel van de kartuizerroeping en de concrete richtlijnen die het dagelijkse leven van een gemeenschap van kluizenaars mogelijk maakten.

Uit de *Consuetudines Cartusiae* kunnen we afleiden dat Guigo I zeer goed op de hoogte was van de monastieke traditie. Zo verwees hij in zijn proloog naar de brieven van Hiëronymus en naar de regel van Benedictus. Vooral Hiëronymus inspireerde hem om de thema's van de eenzaamheid en de armoede uit te werken. Aan hem is ook het kopiëren van boeken als voornaamste vorm van handenarbeid ontleend. Het koorgebed van de kartuizers vertoonde sterke gelijkenissen met het benedictijnse monachisme. Het stilzwijgen van de lekenbroeders tijdens de maaltijden is dan weer een cisterciënsergebruik. Het is echter onmogelijk om een volledig zicht te krijgen op Guigo's precieze bronnen, daar hij zelden gebruik maakt van citaten. Waarschijnlijk heeft hij gedachten verwerkt van Cassianus (ca. 360-435), Basilius (ca. 330-379), paus Gregorius de Grote (590-604), Petrus Damianus en Rudolphus³⁵.

De kartuizers van Portes aanvaardden in 1128 als eersten de *Consuetudines Cartusiae*. Consequent limiteerden zij hun eigendommen en volgden zij

het voorbeeld van hun confraters in de Grande Chartreuse na. Vervolgens namen ook de kloosters van Arvières (ca. 1132), Mont-Dieu (1136) en Montrieux (1137) het gewoonteboek aan. Paus Innocentius II (1130-1143) vaardigde in 1133 een bulle uit waarin hij het werk van Guigo I de canonieke approbatie verleende. In hetzelfde document erkende hij de kartuizers als een kerkelijk monastieke orde, speciaal gesticht tot glorie van God. Tussen 1140 en 1149 werd ook de vrouwelijke tak van de orde opgericht. Het eerste kartuizerinnenklooster bevond zich in Prébayon (Provence)³⁶.

Het generaal kapittel van 1259³⁷ keurde de zogenaamde *Statuta Antiqua* goed. Dit waren bepaalde voorschriften die in de loop van de twaalfde eeuw aan de *Consuetudines Cartusiae* werden toegevoegd. In 1368 en 1509 nam men nogmaals een aantal nieuwigheden op. De gebundelde teksten werden uiteindelijk in 1582 uitgegeven onder de naam *Nova Collectio Statutorum*. Paus Innocentius XI (1676-1689) verleende in 1688 de canonieke goedkeuring aan dit wetboek. Tenslotte moesten naar aanleiding van de promulgatie van de nieuwe *Codex Iuris Canonici* in 1917 de statuten van de kartuizerorde worden herzien. Paus Pius XI (1922-1939) vernieuwde de canonieke approbatie van Innocentius XI in zijn bulle *Umbratitem* van 1924³⁸.

³² Het nieuwe klooster werd gebouwd tegen een steile flank in de nabijheid van een bron. Dit maakte dat men moest werken met een soort terrassensysteem omwille van de sterke niveauverschillen. Op dezelfde plaats bevindt zich de huidige Grande Chartreuse. Cf. M. LAPORTE, *Grande Chartreuse (La), fondation de S. Bruno*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique* 21 (1986), kol. 1089.

³³ Naast de *Consuetudines Cartusiae* heeft Guigo I nog twee andere geschriften nagelaten. Zo redigeerde hij van 1109 tot ca. 1120 zijn *Meditationes*. Deze verzameling sententies in vraag- en antwoordvorm zijn een soort spiegel van Guigo's ziel als prior van de Grande Chartreuse. De dagelijkse gebeurtenissen en problemen die hij in het klooster beleefde en overpeinsde, bundelde hij rond een aantal spirituele thema's over het contemplatieve leven: de zoektocht naar God, de breuk met de wereld, de vereniging met de liefde van Christus. Het andere werk van Guigo I is de biografie van bisschop Hugo van Grenoble (ca. 1134-1136). Tenslotte zijn er van hem ook nog een negental brieven bewaard gebleven. De voornaamste is zijn brief over het solitaire leven aan een onbekende vriend. Hierin wijdde Guigo I enkele fundamentele theologische gedachten aan de eenzaamheid en de armoede. Cf. S. BRUNO – GUIGES – S. ANTHELME, *o.c.*, p. 135-149.

³⁴ A. De Meyer – J.M. De Smet, *Guigo's 'consuetudines' van de eerste kartuizers*, in *Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschap, letteren en schone kunsten van België XIII-6*, 1951, p. 76-77; 82-83; 87-91.

³⁵ Guiges Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 76-88.

³⁶ H. Sommer, *Kartüuserinnen*, in *Lexikon für Kirche und Theologie* 5 (1960), kol. 1384.

³⁷ Het eerste generaal kapittel van 1140 of 1142 in de Grande Chartreuse besloot om elke twee jaar een generaal kapittel te organiseren. Cf. G. Le Bras, *a.c.*, p. 582.

³⁸ A. De Meyer – J.M. De Smet, *o.c.*, p. 22-23; G. LE BRAS, *a.c.*, p. 582-583.

het voorbeeld van hun confraters in de Grande Chartreuse na. Vervolgens namen ook de kloosters van Arvières (ca. 1132), Mont-Dieu (1136) en Montrieux (1137) het gewoontebok aan. Paus Innocentius II (1130-1143) vaardigde in 1133 een bulle uit waarin hij het werk van Guigo I de canonieke approbatie verleende. In hetzelfde document erkende hij de kartuizers als een kerkelijk monastieke orde, speciaal gesticht tot glorie van God. Tussen 1140 en 1149 werd ook de vrouwelijke tak van de orde opgericht. Het eerste kartuizerinnenklooster bevond zich in Prébayon (Provence)³⁶.

Het generaal kapittel van 1259³⁷ keurde de zogenaamde *Statuta Antiqua* goed. Dit waren bepaalde voorschriften die in de loop van de twaalfde eeuw aan de *Consuetudines Cartusiae* werden toegevoegd. In 1368 en 1509 nam men nogmaals een aantal nieuwigheden op. De gebundelde teksten werden uiteindelijk in 1582 uitgegeven onder de naam *Nova Collectio Statutorum*. Paus Innocentius XI (1676-1689) verleende in 1688 de canonieke goedkeuring aan dit wetboek. Tenslotte moesten naar aanleiding van de promulgatie van de nieuwe *Codex Iuris Canonici* in 1917 de statuten van de kartuizerorde worden herzien. Paus Pius XI (1922-1939) vernieuwde de canonieke approbatie van Innocentius XI in zijn bulle *Umbratilem* van 1924³⁸.

³² Het nieuwe klooster werd gebouwd tegen een steile flank in de nabijheid van een bron. Dit maakte dat men moest werken met een soort terrassensysteem omwille van de sterke niveauverschillen. Op dezelfde plaats bevindt zich de huidige Grande Chartreuse. Cf. M. LAPORTE, *Grande Chartreuse (La), fondation de S. Bruno*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique* 21 (1986), kol. 1089.

³³ Naast de *Consuetudines Cartusiae* heeft Guigo I nog twee andere geschriften nagelaten. Zo redigeerde hij van 1109 tot ca. 1120 zijn *Meditationes*. Deze verzameling sententies in vraag- en antwoordvorm zijn een soort spiegel van Guigo's ziel als prior van de Grande Chartreuse. De dagelijkse gebeurtenissen en problemen die hij in het klooster beleefde en overpeinsde, bundelde hij rond een aantal spirituele thema's over het contemplatieve leven: de zoektocht naar God, de breuk met de wereld, de vereniging met de liefde van Christus. Het andere werk van Guigo I is de biografie van bisschop Hugo van Grenoble (ca. 1134-1136). Tenslotte zijn er van hem ook nog een negental brieven bewaard gebleven. De voornaamste is zijn brief over het solitaire leven aan een onbekende vriend. Hierin wijdde Guigo I enkele fundamentele theologische gedachten aan de eenzaamheid en de armoede. Cf. S. BRUNO – GUIGES – S. ANTHELME, *o.c.*, p. 135-149.

³⁴ A. De Meyer – J.M. De Smet, *Guigo's 'consuetudines' van de eerste kartuizers*, in *Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschap, letteren en schone kunsten van België XIII-6*, 1951, p. 76-77; 82-83; 87-91.

³⁵ Guiges Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 76-88.

³⁶ H. Sommer, *Kartäuserinnen*, in *Lexikon für Kirche und Theologie* 5 (1960), kol. 1384.

³⁷ Het eerste generaal kapittel van 1140 of 1142 in de Grande Chartreuse besloot om elke twee jaar een generaal kapittel te organiseren. Cf. G. Le Bras, *a.c.*, p. 582.

³⁸ A. De Meyer – J.M. De Smet, *o.c.*, p. 22-23; G. LE BRAS, *a.c.*, p. 582-583.

III. DE SPIRITUALITEIT VAN DE EENZAAMHEID IN DE KARTUIZERORDE

Voor Bruno en Guigo I betekenden de radicale breuk met de wereld en de definitieve terugtrekking in de 'woestijn' de totale overgave aan God. De eenzaamheid was voor hen de bevoorrechte plaats voor de godsontmoeting. De verlatenheid, de stilte, de stabiliteit, de onthechting en de zelfverloochening waren volgens hen deugden en vindplaatsen van het volmaakte geluk op aarde. De 'dingen van de wereld' daarentegen vonden zij uitputtend en bedrieglijk. Bruno en Guigo I beschouwden het solitaire leven als de hoogste graad van perfectie: het was de prefiguratie van de gelukzalige toestand van de engelen en de heiligen in de hemel. Bruno schreef zelf aan de monniken van de Grande Chartreuse: 'Verheug u, mijn beminde broeders, over uw gelukzalig lot en over de overvloed van genaden die God u schenkt. Verheug u over uw vlucht uit de woelige toestanden van de wereld, van al haar gevaren en schipbreuken. Verheug u over het feit de onbezorgde rust en de zekerheid van de uiterst solitaire haven te hebben gewonnen'³⁹.

Guigo I inspireerde zich aan het thema van de bijbelse eenzaamheid om de kartuizerspiritualiteit in de *Consuetudines Cartusiae* te funderen. In het laatste hoofdstuk van het gewoonteboek, de zogenaamde 'lofreden van de eenzaamheid', wees hij op het belang van de eenzaamheid in het leven van de grote figuren uit het Oude en het Nieuwe Testament. Isaak, Jakob, Mozes, Elia, Elisa, Jeremia en Johannes de Doper ontvingen de goddelijke geheimen immers toen zij volstrekt alleen waren. Het grote voorbeeld voor de kartuizermonnik was echter Jezus zelf: veertig dagen en nachten verbleef Hij in de woestijn om door de Satan op de proef te worden gesteld en op de belangrijkste momenten van zijn leven trok Hij zich in de eenzaamheid terug om tot zijn Vader te bidden. Voor Guigo I stond het solitaire en intieme gebed van Jezus model voor het eremitisch ideaal⁴⁰. Hij schreef: 'Jezus heeft ons zonder twijfel willen onderwijzen door zijn voorbeeld, wanneer Hij zich terugtrok in de eenzaamheid op de momenten van bekoring en vasten, alvorens te prediken en wonderen te verrichten. (...) Hij verbleef alleen in de bergen om te bidden. En op het uur dat zijn lijden was aangebroken, heeft Hij de apostelen verlaten om alleen en met aandrang te bidden: het is een voorbeeld dat, naast zovele andere, doet begrijpen hoe bevorderend de eenzaamheid is voor het gebed'⁴¹.

Het solitaire leven in de kluis

Voor de kartuizermonnik vormden de stilte en de sereniteit van de kluis een beschermend kader waarin hij zich terugtrok om zich te wijden aan het contemplatieve gebed en het eigen zielenheil. Gestorven aan alle materiële zorgen van de wereld, was zijn geest immers ontvankelijk voor God alleen.

Net zoals de bijbelse Maria, de zus van Marta, kon de solitair een leven lang verwonderd verwijlen aan de voeten van de Heer. De strenge voorschriften over de kluis in de *Consuetudines Cartusiae* waren bedoeld om het ideaal van de eenzaamheid en de armoede zo optimaal mogelijk te realiseren⁴². Daarom bracht de monnik ook het grootste deel van zijn leven alleen door in de kluis. De eremiet diende volgens Guigo I te beseffen dat de cel noodzakelijk was voor zijn heil, 'even onmisbaar als het water voor de vissen of de stal voor de schapen'⁴³. Het verlaten van de ermitage was slechts toegestaan op de momenten dat de hele communautiteit zich verzamelde in de kerk of het klooster; elke andere gelegenheid werd categoriek afgewezen. Guigo I meende dat alleen volharding kon leiden tot een vanzelfsprekende overgave aan de eenzaamheid. Immers, 'hoe langer de monnik zijn kluis bewoonde, hoe meer hij er vrijwillig in leerde verblijven; en hoe vaker hij ze ontvluchtte voor banale zaken, hoe schrikbarendere ze hem werd'⁴⁴.

Uit het getuigenis van abt Guibert de Nogent weten we dat in de Grande Chartreuse de eerste kluisen van de monniken rond de kerk en rond een waterbron gebouwd waren⁴⁵. De cellen waren onderling verbonden door een overdekte galerij en waren gemarkeerd met een letter. De kluisen zelf geleken op de alpijnse houthakkershutjes. Stevige daken boden bescherming tegen regen, sneeuw en wind. Om de koude te weren waren dikke houten wanden, kleine raampjes met vensterluiken en een open haard voorzien⁴⁶. De ermitage zelf bestond uit twee etages en een vijftal vertrekken. Op het gelijkvloers was er een stapelplaats voor brandhout en een atelier met een draaibank. Een trap leidde naar de bovenverdieping met drie kleine kamertjes. Een eerste deed oorspronkelijk dienst als keuken, omdat de kartuizers tot 1276 zelf een deel van hun dagelijkse menu bereidden⁴⁷. Later werd deze ruimte ingericht als het zogenaamde *Ave Maria*: telkens de eremiet deze kamer passeerde, bad hij er een weesgegroet voor een beeldje

³⁹ Eigen vertaling van: UN CHARTREUX, *o.c.*, p. 160.

⁴⁰ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 24-26; 289-293.

⁴¹ Eigen vertaling van: *Ibid.*, p. 293.

⁴² B. Barrier, *Les activités du solitaire en chartreuse d'après les plus anciens témoins* (Analecta Cartusiana 87), 1981, p. 50-52.

⁴³ Eigen vertaling van de *Consuetudines Cartusiae* in: GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 233.

⁴⁴ Eigen vertaling van: *Ibid.*, p. 233.

⁴⁵ Cf. W. Nijgg, *Het geheim der monniken*, 1954, p. 180.

⁴⁶ Pas rond 1830 bezat elke monnik een gietijzeren kachelkje; UN CHARTREUX, *Maitre Bruno, père des chartreux*, p. 60.

⁴⁷ Dit gebruik werd afgeschaft omdat het te veel tijd in beslag nam. Vanaf 1276 werden de maaltijden bedeed via een doorgeefluik (*le guichet*) naast de deur van de cel. Cf. UN CHARTREUX, *La Grande Chartreuse par un chartreux*, p. 191; 193.

van Maria. Daarnaast bevond zich het *cubiculum* of de slaapkamer met een alkoof⁴⁸ en een eenvoudig oratorium. Hier bad de kartuizer de verschillende officies. Tussen het keukentje (of het *Ave Maria*) en het *cubiculum* was een bureel geïnstalleerd voor de studie en het kopieerwerk. Tenslotte was elke kluis voorzien van een ommuurd tuintje waarin de monnik groenten, fruit of bloemen kon telen en een open wandelgalerij om de nodige lichaamsbeweging op te doen⁴⁹.

Om te voorkomen dat de monnik onnodig de kluis moest verlaten, voorzag Guigo I in de *Consuetudines Cartusiae* precies alle voorwerpen die hij voor het dagelijkse leven nodig had. Zo gaf hij een gedetailleerde opsomming van het beddengoed, het aantal kledingstukken en schoeisel, het materiaal voor het kopieerwerk, het keukengerei, het servies, het bestek en de werktuigen. Aan het einde van deze lijst vroeg Guigo I uitdrukkelijk om dit alles niet te ridiculiseren: alleen wie ervaring had van het solitaire leven, kon de waarde van deze exhaustieve opsomming begrijpen⁵⁰.

Het spirituele leven

Guigo I bouwde het kartuizerleven uit tot een evenwichtig geheel van gebed en handenarbeid. De dagorde van de Grande Chartreuse ten tijde van Guigo I is niet precies gekend. Uit het negenentwintigste hoofdstuk van de *Consuetudines Cartusiae* kunnen we afleiden dat de kartuizers ongeveer vijf uur per dag besteedden aan de verschillende officies, net zoals de toenmalige benedictijnerabdijen⁵¹. De overige tijd bestond uit handenarbeid en geestelijke oefeningen (*lectio divina*, meditatie, contemplatie en gebed voor de wereld), steeds onderbroken door de kleine gebedsstonen, met name de priem, de terts, de sext en de noon. Omdat 's zomers de metten en de lauden reeds gebeden werden bij zonsopgang, was er 's namiddags een uitgebreide siësta voorzien. Na de completen volgde onmiddellijk de nachtrust, waaraan Guigo I groot belang hechtte⁵². Alleen op zondag na de noon was er een gemeenschappelijke recreatie waarbij het strenge stilzwijgen doorbroken mocht worden, zij het dan alleen om over nuttige zaken te praten, zoals bijvoorbeeld over boeken. Op zon- en feestdagen was er bovendien gezamenlijk kapittel⁵³.

Wat de kartuizerliturgie betreft, keerden Bruno en Guigo I radicaal terug naar de oorspronkelijke monastieke soberheid, aangezien deze beter paste bij de strengheid van het solitaire leven. Zij ontleenden echter ook verschillende gebruiken aan Petrus Damianus en de camaldulensers van Fonte-Avellana (b.v. de zondebelijdenis in het kapittel). Verder inspireerden zij zich aan de Karolingische liturgie van de kanunniken van Sint Rufinus in Avignon (b.v. het dodenritueel). Elke overgenomen praktijk werd echter sterk vereenvoudigd. Zo werden alle toegevoegde gebeden, lofzangen en hymnes uit de officies geschrapt. Ook processies, feestelijke gewaden,

wierook, gouden of zilveren voorwerpen (uitgezonderd de kelk), versieringen in de kerk, orgelbegeleiding en muziekinstrumenten werden geweerd⁵⁴. Bovendien verkortte Guigo I duchtig het antifonarium⁵⁵.

Het is ons reeds bekend dat de kartuizers enkel de metten, gevolgd door de lauden, en de vespers gezamenlijk zongen in de kerk. De overige officies baden zij, uitgezonderd op zon- en feestdagen, alleen in de kluis. Dit was één van de voornaamste verschillen met de andere monastieke orden, zoals de benedictijnen, cluniacensers en cisterciënsers, bij wie het psalmgebed altijd een gemeenschappelijk gebeuren was. Voorts zag Guigo I af van de dagelijkse eucharistie om de eenzaamheid niet onnodig te verstoren⁵⁶. Alleen op verplichte dagen – ongeveer 236 – werd in de Grande Chartreuse de mis opgedragen⁵⁷.

Handenarbeid

In het dagelijkse leven van de kartuizermonnik nam de handenarbeid een belangrijke plaats in. Het was voor een mens immers psychologisch onmogelijk zich alleen met geestelijke zaken bezig te houden. Net zoals Benedictus het in zijn regel voorzag, moest ook de kartuizer leven van het werk van zijn handen. Om de eenzaamheid weerom niet te verstoren, opteerde Bruno, geïnspireerd door de brieven van Hiëronymus (zie eerder), voor het kopieerwerk van boeken als voornaamste vorm van handenarbeid. In de Grande Chartreuse was er geen *scriptorium*⁵⁸ voorzien zoals in de meeste andere kloosters. De eremiet ontving het nodige schrijfgerief zodat hij zijn taak in de kluis kon vervullen. Guigo I was van mening dat de kartuizers door hun

⁴⁸ Bed dat in een kast was ingebouwd en afgesloten kon worden met luiken.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 191-195.

⁵⁰ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 223-225.

⁵¹ Cf. A. De Meyer – J.M. De Smet, *o.c.*, p. 34; 60-61.

⁵² Vanaf de zestiende eeuw (tot op heden) kenden de kartuizers een onderbroken nachtrust. Na vier uur slaap – dit wil zeggen rond 23 uur – stonden zij op om gemeenschappelijk de metten en de lauden te zingen in de kerk. Daarna, rond 3 uur in de morgen, gingen zij weer een drietal uren slapen. Cf. G. Marie, *Chartreux (liturgie des)*, in *Catholicisme* 2 (1949), kol. 1012.

⁵³ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 38-41; 46; 227-231.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 47; G. Mursell, *The theology of the Cartusian life in the writings of St. Bruno and Guigo I* (Analecta Cartusiana, 127), 1988, p. 169-174.

⁵⁵ Liturgisch boek met de verzen voor en na de psalmen.

⁵⁶ Pas vanaf 1259 vierden de kartuizers dagelijks de conventsmis. Cf. Y. Gourdel, *a.c.*, kol. 716.

⁵⁷ Tot de tweede helft van de zestiende eeuw kenden de kartuizers het gebruik van de zogenaamde *missa ficta* of het *nudum officium*: wanneer een feest samenviel met een zondag of een vigilie (vooravond van een feest), werd voorrang gegeven aan de eucharistie van die zondag of dat vigilie. De teksten van het betreffende feest werden dan ter compensatie voorgelezen. Men beschouwde deze praktijk als een mis zonder canon en consecratie. Cf. *Ibid.*, kol. 716-717.

⁵⁸ Gemeenschappelijke ruimte waar de monniken konden studeren of kopieerwerk verrichten.

kopieerwerk een bijzondere apostolische dienst aan de wereld bewezen. Door hun radicale voorrang aan de eenzaamheid konden zij immers geen enkele pastorale opdracht vervullen: geen predikatie, noch onderwijs of caritas. Via het geschreven woord kon de kluisenaar de mensen in de wereld overtuigen van de geloofswaarheden en hen afbrengen van zonde⁵⁹.

Het vasten

De *Consuetudines Cartusiae* regelen strikt het vegetarische menu en het vastenregime van de kartuizers. Zo aten de monniken elke maandag, woensdag en vrijdag bruin brood, water en eventueel wat zout. Op dinsdag, donderdag en zaterdag kookten zij zelf hun groenten en kregen zij aangelengde wijn. Op donderdag vulden kaas, vis of eieren de sobere maaltijd aan, behalve in de advent. Bovendien werd de helft van het jaar slechts één maaltijd gebruikt. Tenslotte kenden de kartuizers de zogenaamde ‘dagen der aderlating’ (*les minutions*): vijf keer per jaar werd er een driedaagse ver-slapping van de observantie toegelaten omwille van de fysieke gezondheid. Op die dagen at en sliep men meer, mocht men wijn drinken na de maaltijd en opmerkingen maken aan de kok.

Het hele jaar door gebruikten de kartuizers de maaltijden alleen in de kluis. Slechts op zon- en feestdagen, tijdens de octaven van Kerstmis, Pasen en Pinksteren, bij een begrafenis of een keuze van een nieuwe prior, aten zij 's middags samen in de refter. Bovendien werden dan kaas, vis of eieren aan de groenten toegevoegd⁶⁰.

De lekenbroeders

Net zoals de meeste monastieke orden in de Middeleeuwen, kenden de kartuizers van bij de aanvang een strikt hiërarchisch onderscheid tussen de clericale monniken en de lekenbroeders. De monniken werden beschouwd als de echte kartuizers: zij die de eenzaamheid volmaakt beleefden. De lekenbroeders daarentegen waren de ‘dienstmaagden’ van het klooster: zij verzorgden de landbouw, de veeteelt en de administratie (zie hoger). Elk van hen kreeg een welomschreven taak: kok, bakker, kaasmaker, schoenlapper, bruggenwachter, tuinier, stalknecht of hoofd van de herders. Voor elk van deze ambachten waren degelijk uitgeruste ateliers voorzien: een keuken, een bakkerij, een boerderij, enzovoort. Ondanks dit wezenlijk verschil bestond er een hechte spirituele band tussen de monniken en de lekenbroeders op grond van hun gemeenschappelijke roeping tot het solitaire leven.

Zoals we al weten woonden de lekenbroeders in een apart gebouw: het *maison en bas* of het *maison inférieure*. Hun kluisen geleken sterk op die van de monniken, met dit verschil dat hun huisraad niet bestond uit schrijfgerei, maar uit metalen gereedschap dat aangepast was aan de aard van hun arbeid. Ook de lekenbroeders baden de kleine officies alleen in de cel. Voor

de metten en de vespers kwamen zij samen in hun eigen kerk. Alleen op zonen feestdagen namen zij deel aan de gebedsstonden van de monniken.

Wegens de zware fysieke arbeid die de lekenbroeders moesten verrichten, kenden zij een minder streng regime dan de monniken. Zo mochten van Pasen tot oktober na de metten enkele uren gaan slapen en ook hun maaltijden waren voedzamer. Enkel op vrijdag leefden zij op water en brood. Tijdens de advent, de veertigdagentijd en bepaalde apostelfeesten vastten zij ook op woensdag. Ook de lekenbroeders kenden de zogenaamde 'dagen der aderlating', maar dan vier maal per jaar⁶¹.

Radicale armoede als bescherming van de eenzaamheid

In tegenstelling tot Bruno, die vooral in Calabrië tal van schenkingen aanvaardde (zie hoger), beperkte Guigo I in de *Consuetudines Cartusiae* de gemeenschappelijke eigendom van de kartuis. Rijkdom kon immers leiden tot de zonde van hebzucht en bracht materiële zorgen en noodzakelijke relaties met de wereld mee. Daarom limiteerde hij strikt de grenzen van de Grande Chartreuse (*termini possessionum*). Buiten dit gebied mochten de kartuizers niets bezitten: geen akkers, wijngaarden, tuinen, kerken, begraafplaatsen, offeranderechten⁶² of tienden. Op die manier kon de exploitatie van het domein nooit de hoofdbezigheid van het klooster worden en garandeerden het autarkisch economisch systeem de verlatenheid, de rust en de stilte en vooral de eenzaamheid van de monniken⁶³.

BESLUIT

Wat we ook denken van het ideaal van sint Bruno en de levenswijze van de kartuizers, we kunnen toch niet ontkennen dat deze mensen oprechte godzoekers waren; mensen die, zoals de meesten van ons, op zoek waren naar geluk en zinvolheid, en die zich in hun levensproject gedreven wisten door een innerlijk vuur. Het was dit innerlijk vuur dat hen naar de woestijn dreef en hen maakte tot verworpenen. De wereld met zijn 'schone schijn' leek hen immers eerder af te leiden van God: voor hen bracht de wereld slechts onrust en verwarring. Alleen het verwijlen bij God kan de contemplatieve ziel het volmaakte geluk schenken en geeft hem de rust die hij zoekt. Dit was dan

⁵⁹ B. Barrier, *o.c.*, p. 69-73; GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 225.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 235-237 en 243; UN CHARTREUX, *o.c.*, p. 193.

⁶¹ GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 53; 55; 148-155; 249-253; 261-269.

⁶² Giften om in de noden van de eredienst te voorzien.

⁶³ A. De Meyer - J.M. De Smet, *o.c.*, p. 32; 38-42; GUIGES Ier, PRIEUR DE CHARTREUSE, *o.c.*, p. 33-36; 205; 245-247.

ook de droom van Bruno en zijn volgelingen: de Heer te beminnen in volledige overgave om zo geheel van en in Hem te zijn, slechts levend voor en door Hem. Hierom hebben zij alles achtergelaten: rijkdom, ambitie, familie en vrienden. De duurzame eenzaamheid maakte hun geest 'leeg': leeg van de dingen en de zorgen van de wereld, om zo geheel 'gevuld' en 'vervuld' te kunnen worden door de liefde van de Drie-ene God. De *solitudo* was voor Bruno – en voor allen die tot op vandaag in zijn sporen getreden zijn – de meest geschikte weg naar de spirituele eenwording met God: éénwording, de intiemste wederzijdse zelfgave van twee geliefden.

Om dit ideaal te realiseren heeft Bruno in de Chartreuse een perfect evenwicht ontworpen tussen eenzaamheid en gemeenschapsleven. De communautiteit zou de kluisenaar beschermen tegen ontmoediging of verwaande heiligheid. Elke denkende geest voelt echter aan dat, ondanks de omringing van een gemeenschap van gelijkgezinden, de eenzaamheid en de strengheid van het kartuizerleven soms enorm taai en meedogenloos konden zijn. De hoge muren van de kluis, de tuintjes en het klooster moesten somtijds toch bedreigend, verstikkend, ja zelfs moordend zijn geweest. Guigo I zei dat alleen de trouw aan de eenzaamheid van de kluis de monnik van dit nare gevoel kon bevrijden: hard in het begin, maar zoet door de volharding noemde hij het zelf. Uiteindelijk, alleen de geroepenen tot het solitaire leven zelf begrijpen hoe zulk een trouwe volharding concreet mogelijk is zonder – zoals vele toeristen rondom kartuizerkloosters bedenkelijk uitspreken – gek te worden. Maar geldt dit niet een beetje voor elke roeping?

Ondanks een diepere studie en kennis van de oorsprong, het ideaal, de fundamenteën en de dagelijkse levenswijze van de kartuizers zullen velen toch de zinloosheid van zulk een bestaan volhouden. 'Waartoe dient zo'n leven eigenlijk?', hoor je vaak zeggen. Inderdaad, de kartuizers presteren niets, zij maken zich op geen enkel vlak nuttig in de wereld, noch in de directe evangelisatie, het toedienen van sacramenten of de caritas. Zij verwijlen slechts bij de Heer, zoals Maria, de zus van Marta. En toch had zij het beste deel gekozen. Waren dat niet de woorden van Jezus zelf? Los van elke nutsvraag kunnen wij de kartuizers – en eigenlijk alle contemplatieven – beschouwen als 'lichtbakens' op aarde. In een wereld waar God vaak verduisterd wordt, zijn zij de stille en waakzame getuigen van een diepere waarheid, geluk en vrede. Hun verborgen bestaan kan voor de wereld een levende oproep zijn om in de profane en zichtbare werkelijkheid de Schep- per en liefhebbende Vader, Zoon en Heilige Geest te (h)erkennen. Zoals we net zeiden: de kern en de uiteindelijke motivatie van het solitaire leven is slechts te vatten door de geroepenen zelf. En dan nog blijft roeping in se altijd iets ondoorgrondelijks, iets mysterieus, iets geheimnisvol dat alleen door God zelf, de Roepende, gekend is.

Sint Bruno is inderdaad de grondlegger of de pionier van de kartuizerorde. Toch mogen we de cruciale rol van Guigo I in de vormgeving en de historische ontwikkeling van de orde niet geringschatten. Een zuiver contemplatief leven is immers onmogelijk zonder orde, regelmaat en stabiliteit. Op een geniale manier heeft Guigo I in de *Consuetudines Cartusiae* het oorspronkelijke ideaal en de primitieve observantie van Bruno en de eerste kartuizers 'vereeuwigd'. Hij heeft deze originele symbiose van het anachoretische en cenobitische monnikendom op punt gesteld en juridisch vastgelegd. Guigo I ging hierbij minutieus en gedetailleerd te werk. Kijken we bijvoorbeeld maar naar de opsomming van de gebruiksvoorwerpen in de kluis. Alles concentreerde hij op de optimale beleving van het eenzaamheidsideaal. Alles was uiteindelijk gericht op de contemplatie, op de mystieke éénwording van de ziel met God: elk gebed, elke arbeid, elk uur van de dag, elk doen en laten, elke beweging, kortom het hele leven van de kartuizereremiet.

Dit inzicht is destijds mooi verwoord door P. Van der Meer de Walcheren in zijn boek *Het witte paradijs*, dat de neerslag is van een bezoek aan het kartuizerklooster van La Valsainte (Zwitserland) in de jaren zestig: 'Alles van dit strenge leven en toch zo gemildere leven: de eenzaamheid, het zwijgen, het nachtkoor en de gezongen hoogmis van iedere dag, het studeren en de recreatie, het sameneten op zon- en feestdagen in de gemeenschappelijke refter, het temmen der natuur, het wandelen, het praten, het zwijgen weer, – alles, elke levensfunctie, elke daad, elk stilzitten, elk gebaar, elke lichaamsstand, elke ademning van de geest en van het hart, en de stilte en de grote eenzaamheid altijd: alles doelt naar het éne: de innigst-mogelijke vereniging met God, stadig te leven hart tegen hart met God, in een vergaan van liefde'⁶⁴.

TIM PEETERS – ONZE-LIEVE-VROUW-WAVER

Tim Peeters is priester van het aartsbisdom Mechelen-Brussel en leerkracht aan het Lemmensinstituut te Leuven; adres: Molenstraat 54, 2861 Onze-Lieve-Vrouw-Waver

⁶⁴ P. Van De Meer De Walcheren, *Het witte paradijs*, 1965, p. 38.